

ВІДГУК

офіційного опонента

директора Інституту агроєкології і природокористування НААН,
доктора економічних наук, професора, академіка НААН **ДРЕБОТ Оксани Іванівни**
на дисертацію **КИРИЧЕНКО Юлії Владиславівни** на тему:

«Формування економічного механізму розвитку сільських територій»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 «Економіка»

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність представленої теми дисертації зумовлена визначальною роллю сільських територій у забезпеченні збалансованого соціально-економічного розвитку України, продовольчої безпеки, ефективного використання природно-ресурсного потенціалу та формування належних умов життєдіяльності населення. Сільські території є важливою складовою територіально-економічної системи держави, розвиток якої визначається взаємодією економічних, соціальних, екологічних, фінансових та інституційних чинників. Процеси децентралізації розширили повноваження територіальних громад і водночас посилили необхідність формування дієвих механізмів забезпечення їх фінансової спроможності, раціонального використання ресурсного потенціалу та реалізації стратегічних пріоритетів розвитку. Повномасштабна війна та пов'язані з нею економічні виклики суттєво загострили проблеми розвитку сільських територій – від руйнування виробничої та соціальної інфраструктури, міграції населення і скорочення економічної активності до посилення фінансових диспропорцій та зростання потреби у відновленні територій. В умовах підвищеної невизначеності особливої ваги набуває наукове обґрунтування економічного механізму, здатного поєднати фінансові, організаційні, інституційні та цифрові інструменти, забезпечити ефективніше використання ресурсів і сприяти підвищенню стійкості територіальних громад. Важливого значення при цьому набуває орієнтація на принципи сталого розвитку, що передбачають узгодження економічної, соціальної та екологічної складових розвитку територій. Отже, дисертаційне дослідження Ю. В. Кириченко є своєчасним, має вагоме теоретичне та практичне значення і спрямоване на вирішення актуального наукового завдання щодо формування та удосконалення економічного механізму розвитку сільських територій, підвищення їх фінансової безпеки в умовах сучасних економічних викликів і задля забезпечення передумов для сталого повоєнного відновлення економіки країни.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій дисертації.

Дисертація містить низку наукових положень, висновків і рекомендацій, які є належно обґрунтованими та характеризуються відповідним рівнем наукової новизни. Авторка демонструє ґрунтовне розуміння теоретичних засад розвитку сільських територій, володіння

сучасним методичним інструментарієм економічних досліджень та здатність застосовувати його для отримання нових наукових результатів. Ознайомлення з роботою Ю. В. Кириченко на тему: «Формування економічного механізму розвитку сільських територій» дає підстави стверджувати, що сформульовані у роботі теоретико-методичні положення, наукові висновки та практичні рекомендації є достатньо обґрунтованими та достовірними. Вони базуються на широкому колі наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених з проблем територіального та сільського розвитку, державного регулювання, стратегічного планування і сталого розвитку, а також на чинних нормативно-правових актах, офіційних статистичних та аналітичних матеріалах, інформації органів державної влади й місцевого самоврядування та інших офіційних інформаційних ресурсах.

Метою дослідження Ю. В. Кириченко є теоретичне обґрунтування та розроблення практичних рекомендацій щодо формування й удосконалення економічного механізму розвитку сільських територій.

Для досягнення поставленої мети та вирішення визначених завдань авторкою використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема морфологічний та структурно-логічний аналіз, методи аналізу і синтезу, групування та узагальнення, порівняльний і економіко-математичний методи, графічне представлення результатів, а також моделювання. Застосування зазначеного методичного інструментарію забезпечило системність проведеного дослідження, логічну послідовність отриманих результатів та належний рівень аргументованості сформульованих висновків і рекомендацій.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є достатньо обґрунтованими, логічно структурованими та базуються на комплексному використанні сучасного методичного інструментарію економічних досліджень. Дисертація характеризується цілісністю, послідовністю викладення матеріалу та взаємозв'язком між теоретичною, аналітичною і прикладною частинами дослідження.

У першому розділі дисертації «Науково-теоретичні засади формування економічного механізму розвитку сільських територій» (с. 26–105) авторкою досліджено науково-теоретичні аспекти формування економічного механізму розвитку сільських територій, узагальнено теоретичні підходи до сільського розвитку та визначено пріоритети державної підтримки в умовах сучасних економічних викликів. Значну увагу приділено уточненню змісту понять «стратегія розвитку», «регіон» та «економічні виклики», а також обґрунтуванню методичних підходів до формування економічного механізму розвитку сільських територій.

У другому розділі дисертації «Методологічні підходи до оцінки та моніторингу розвитку сільських територій» (с. 107–164) здійснено аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку територій, проведено оцінювання результативності економічного механізму

у територіальному розрізі та обґрунтовано підходи до стратегічного планування й моніторингу розвитку територіальних громад. Авторкою досліджено фінансові та соціально-економічні показники розвитку територій, запропоновано підходи до оцінювання реалізації стратегічних цілей, а також узагальнено економічні засади моніторингу розвитку сільських територій з урахуванням міжнародного досвіду.

У третьому розділі дисертації «Удосконалення економічного механізму розвитку сільських територій» (с. 166–209) обґрунтовано концептуальні напрями вдосконалення економічного механізму розвитку сільських територій. Зокрема, запропоновано концептуальну модель формування напрямів економічного розвитку територіальних громад, розроблено підходи до формування цифрової системи державної підтримки сільських територій у контексті диджиталізації та євроінтеграційних процесів, а також розвинуто методичні підходи до моделювання сценаріїв розвитку сільських територій на засадах сталого розвитку. Одержані результати логічно завершують проведене дослідження та формують основу для практичного застосування запропонованих авторкою положень органами державної влади й місцевого самоврядування.

Достовірність результатів і наукова новизна досліджень. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у розвитку науково-теоретичних положень, удосконаленні методичних підходів та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо формування й удосконалення економічного механізму розвитку сільських територій в умовах сучасних економічних викликів. У межах дослідження розроблено організаційно-економічний механізм реалізації проєктів і програм розвитку сільських територій в умовах надзвичайних викликів, концептуальну модель формування напрямів економічного розвитку територіальних громад і методичний підхід до оцінювання сталого розвитку територій. Удосконалено окремі теоретичні положення та методичний інструментарій аналізу розвитку територій і територіальних громад, а подальшого розвитку набули підходи до формування моделі їх сталого та збалансованого розвитку і сценарного моделювання. Отримані результати відображають особистий внесок здобувачки та конкретизують наукову новизну дисертації.

По-перше, розроблено організаційно-економічний механізм реалізації проєктів і програм розвитку сільських територій, який поєднує цілі, організаційно-економічні елементи, функції та інструменти реалізації управлінських рішень. Запропонований механізм спрямований на забезпечення узгодженої взаємодії суб'єктів територіального розвитку та створення організаційно-економічних передумов для реалізації проєктів і програм відповідно до стратегічних пріоритетів розвитку територій.

По-друге, запропоновано концептуальну модель формування напрямів економічного розвитку сільських територій і територіальних громад, що охоплює цілі, принципи, методи,

підходи, основні завдання та етапи реалізації. Відмінною рисою запропонованої моделі є її орієнтація на підвищення фінансової автономії та спроможності територіальних громад на основі сервісно-орієнтованого підходу, що дає змогу посилити взаємозв'язок між наявним ресурсним потенціалом територій, потребами населення та стратегічними напрямками їх соціально-економічного розвитку.

По-третє, обґрунтовано методичний підхід до оцінювання сталого розвитку територій в умовах сучасних економічних викликів, який передбачає врахування ризиків і загроз, а також індикаторів стійкості територіальних громад. Його застосування дає можливість комплексно оцінювати стан територій, визначати рівень їх готовності до впливу зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників та формувати обґрунтовані напрями державної підтримки. Важливим доповненням зазначених положень є розвиток методичних підходів до сценарного моделювання сільських територій на основі когнітивного аналізу, що дозволяє оцінювати вплив внутрішніх і зовнішніх факторів та визначати напрями коригування соціально-економічних диспропорцій.

Достовірність отриманих результатів підтверджується використанням широкої інформаційної бази, що включає нормативно-правові акти України, офіційні статистичні дані, матеріали органів державної влади та місцевого самоврядування, інформацію міжнародних організацій, наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, а також результати власних досліджень авторки. Обґрунтованість висновків забезпечується застосуванням морфологічного, структурно-логічного, порівняльного та економіко-математичного аналізу, методів синтезу, групування, узагальнення і моделювання. Належний рівень апробації результатів підтверджується їх оприлюдненням у наукових публікаціях, представленням на міжнародних науково-практичних конференціях та практичним впровадженням окремих положень дослідження.

Тож є підстави стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації дисертації є достатньо обґрунтованими, а одержані результати – достовірними. Кириченко Ю. В. забезпечила комплексність дослідження й поєднала теоретичні, методичні та прикладні підходи до вирішення проблем розвитку сільських територій, що посилює наукову і практичну значущість дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Одержані в процесі дослідження наукові результати запропоновано до використання у вигляді науково-методичних положень, моделей та практичних рекомендацій щодо формування й удосконалення економічного механізму розвитку сільських територій, які можуть бути використані органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами публічного управління при розробленні стратегій і програм соціально-економічного розвитку територіальних громад, удосконаленні механізмів державної

підтримки, стратегічного планування, цифровізації управління та підвищенні ефективності використання фінансових і ресурсних можливостей територій.

Дисертація є завершеним дослідженням, виконаним відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темами «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643) та «Наукове обґрунтування агротехнологічних рішень регулювання розвитку циркулярної та блакитної економіки в сільському і рибному господарстві для реабілітації військовослужбовців і повоєнної відбудови України» (номер державної реєстрації 0125U001973). У межах зазначених наукових тем авторкою обґрунтовано методичні положення щодо розвитку сільських територій, удосконалення стратегічного планування територіальних громад та формування напрямів державної підтримки в умовах сучасних економічних викликів.

Практичне значення результатів дослідження. Практична цінність дисертації Ю. В. Кириченко полягає у можливості використання розроблених положень і рекомендацій органами державної влади та місцевого самоврядування при формуванні стратегій і програм розвитку сільських територій, удосконаленні державної підтримки, стратегічного планування та цифровізації управління.

Окремі результати дослідження впроваджено у діяльність Мереф'янської міської ради, Харківської громадської організації «Євро регіон «Слобожанщина» та громадської організації «ВСБ «Еліта Націй». Результати також використовуються у навчальному процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України при викладанні дисциплін освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка».

Таким чином, одержані результати мають практичне значення та можуть бути використані для підвищення ефективності управління розвитком сільських територій і зміцнення спроможності територіальних громад.

Повнота викладення основних наукових результатів в опублікованих наукових працях. Основні положення дисертаційного дослідження Ю. В. Кириченко опубліковано у 12 наукових працях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до категорії А Переліку наукових фахових видань України, 4 статті у наукових виданнях, включених до категорії Б Переліку наукових фахових видань України, 3 статті в інших виданнях, 4 тези наукових доповідей. Основні результати дисертації достатньою мірою відображені у наукових працях авторки та відповідають напрямам проведеного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У дисертації Ю. В. Кириченко ознак порушення академічної доброчесності не виявлено. У роботі дотримано вимоги щодо коректного цитування наукових джерел, нормативно-правових

актів, статистичних та аналітичних матеріалів. Використані ідеї, положення та результати інших авторів супроводжуються належними посиланнями на відповідні джерела. Авторські положення мають самостійний характер, а отримані результати є науково обґрунтованими та достовірними.

Дискусійні положення та зауваження щодо роботи. Дисертація Ю. В. Кириченко виконана з дотриманням встановлених вимог, має цілісну структуру та є завершеним науковим дослідженням. Водночас окремі положення роботи мають дискусійний характер і можуть бути предметом подальшого наукового обговорення:

1. У дисертації суттєва увага приділена формуванню концептуальних засад економічного механізму розвитку сільських територій, що базуються на системному, ресурсному, інституційному та інших підходах. Водночас доцільним видається більш чітке виокремлення авторського внеску у запропоновану концепцію порівняно з уже існуючими підходами до стратегічного та сталого розвитку територіальних громад. Це сприяло б більш виразному представленню тих елементів концептуальної моделі, які безпосередньо формують її наукову новизну.

2. Позитивною рисою дослідження є врахування економічної, соціальної та екологічної складових сталого розвитку сільських територій. Водночас економічна та фінансова складові механізму опрацьовані у роботі значно детальніше. З огляду на специфіку сільських територій доцільним було б розширити обґрунтування екологічної компоненти шляхом конкретизації показників стану природно-ресурсного потенціалу, екологічних обмежень та їх впливу на вибір напрямів економічного розвитку територіальних громад. У запропонованому методичному підході екологічний вимір сталого розвитку передбачено, однак його прикладна деталізація могла б бути більш поглибленою.

3. У третьому розділі авторкою обґрунтовано необхідність диференційованої державної підтримки сільських територій залежно від ресурсної забезпеченості, безпекової ситуації, стану інфраструктури та кадрового потенціалу. Водночас практичну цінність запропонованого підходу можна було б посилити шляхом формалізації критеріїв віднесення територіальних громад до відповідних груп та визначення пріоритетності надання їм окремих видів державної підтримки. Це дозволило б конкретизувати механізм розподілу фінансових та інших ресурсів між територіями з різними вихідними умовами розвитку.

4. Заслугує на позитивну оцінку запропонована цифрова система державної підтримки сільських територій, орієнтована на інтеграцію інформаційних ресурсів, моніторинг результативності та підвищення прозорості управлінських рішень. Водночас доцільно було б детальніше розкрити питання формування інформаційної бази такої системи, зокрема джерел даних, періодичності їх оновлення, механізмів перевірки якості

та узгодження інформації, що надходить від різних суб'єктів. Врахування цих аспектів могло б посилити практичну реалізованість запропонованої цифрової моделі.

5. У підрозділі 3.3 дисертації розвинуто методичні підходи до сценарного моделювання розвитку сільських територій на основі когнітивного аналізу. Водночас, враховуючи високу мінливість сучасного середовища, доцільним було б ширше представити процедури перевірки стійкості сформованих сценаріїв до зміни ключових внутрішніх і зовнішніх факторів, зокрема економічних, демографічних, безпекових та екологічних. Це дало б змогу більш повно оцінити практичну придатність запропонованого інструментарію для прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності.

Зазначені питання та зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Вони мають переважно дискусійний характер, спрямовані на поглиблення наукової дискусії та дають можливість здобувачці більш повно розкрити окремі положення дослідження під час публічного захисту. У цілому висловлені зауваження не впливають на наукову новизну, теоретичну та практичну значущість одержаних результатів.

Загальний висновок. Дисертація Кириченко Юлії Владиславівни на тему: «Формування економічного механізму розвитку сільських територій» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому вирішено важливе наукове завдання, що має теоретичне і практичне значення для розвитку сільських територій та підвищення спроможності територіальних громад. Робота відзначається високою актуальністю в контексті сучасних економічних викликів, процесів децентралізації, цифровізації та необхідності забезпечення сталого розвитку територій, належною теоретичною обґрунтованістю та вираженою практичною спрямованістю.

Наукова новизна дослідження підтверджується розробленням організаційно-економічного механізму реалізації проєктів і програм розвитку сільських територій, концептуальної моделі формування напрямів економічного розвитку територіальних громад, а також методичних підходів до оцінювання сталого розвитку та сценарного моделювання. Авторка продемонструвала ґрунтовні знання у сфері економіки територіального розвитку, здатність системно аналізувати складні соціально-економічні процеси та обґрунтовувати практичні напрями вдосконалення економічного механізму розвитку сільських територій. Достовірність отриманих результатів забезпечується використанням відповідного методичного інструментарію, широкої інформаційної бази та належною апробацією результатів. Основні наукові положення відображені у публікаціях здобувачки та мають практичне впровадження. Ознак порушення академічної доброчесності у дисертації не виявлено.

Незважаючи на зазначені зауваження та дискусійні положення, вважаємо, що за актуальністю, науковою новизною, обсягом, змістом і рівнем виконання дослідження

представлена дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Кириченко Юлія Владиславівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент директор Інституту агроєкології і природокористування НААН, доктор економічних наук, професор, академік НААН Оксана ДРЕБОТ